

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко – К.: Вища школа, 1980. – 246 с
2. Гамкрелідзе Т. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. – Кн. I, II / Т. В. Гамкрелідзе, Вяч. Вс. Иванов – Тбілісі : Изд. Тбилисского ун-та, 1984. – 1330 с.
3. Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі / [упоряд./, передмова та переклади М. Москаленка]. – К. : Дніпро, 1988. – 293 с.
4. Ільницький М. На перехрестях віку : [у трьох кн.] / М. Ільницький – К. : Вид. Дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – Кн. II. – 2008. – 703 с.
5. Попович М. В. Мироззрение древних славян / М. В. Попович – К. : Наук. Думка, 1985. – 167 с.
6. Фрейденберг О. М. Поэтика сюжета и жанра / Фрейденберг О. М. – М. : Лабиринт, 1997. – 448 с.

The article describes various types of fitomorphic metaphors. It briefly analyses their connection with primary mythological worldview. It reports that poets' usage of fitomorphic metaphors in the last century poetry can be explained not only by individual author's preference, but also due to cultural paradigm of a certain period, literature school to which a poet belonged, literature movements and directions.

Key words: metaphor, fitomorphization, fitomorphic metaphor, poetical archetypes.

О. М. Польщикова

ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті розглянуто особливості гіперо-гіпонімічних відношень в українській телекомунікаційній термінології. Здійснено аналіз структури родо-видових зв'язків та наведено характерні приклади гіперо-гіпонімічних груп, що функціонують у терміносистемі телекомунікаційної галузі.

Ключові слова: телекомунікаційна термінологія, гіперонім, гіпонім, родо-видові зв'язки.

Цілісність і системність термінології телекомунікаційної галузі підтверджують різноманітні лексико-семантичні відношення між її складовими, зокрема гіперо-гіпонімічні (родо-видові) зв'язки.

Питання, пов'язані з родо-видовими відношеннями у фаховій лексиці, неодноразово привертало увагу науковців. Особливості вияву гіперо-гіпонімічних відношень у податковій термінології досліджено в статті О. Чорної [11]. Гіперо-гіпонімію української гомеопатичної термінології окреслено в праці Т. Луковенко [4]. Розвиток відношення „рід – вид” в українській термінології нафтогазової промисловості проаналізувала С. Дорошенко [1]. Утворення гіпонімів серед лексем військової форми одягу висвітлено в роботі Н. Яценко [12]. В українській термінології телекомунікаційної галузі гіперо-гіпонімічні відношення ще не були предметом ґрунтовного наукового аналізу, що зумовлює **актуальність** порушеної проблеми.

Метою статті є виявлення гіперо-гіпонімічних відношень в українській телекомунікаційній термінології.

Гіперо-гіпонімія наявна в будь-якій фаховій лексиці, бо „у вираженні родо-видових відношень насамперед виявляється системний характер термінології” [12, с. 48].

Без виявлення гіперо-гіпонімічних відношень описання системної організації термінології є неможливим [1, с. 98]. Гіперо-гіпонімічна систематизація є важливою й для лексикографічної роботи, бо принцип організації словника будь-якого типу ґрунтується на визначенні слова через родову і видову відмінність [11, с. 103]. Родо-видові відношення охоплюють усю лексику [5, с. 86].

Терміни-гіпоніми (видові поняття) з усіма ознаками формують значення терміна-гіпероніма (родового поняття). Водночас „гіперонім із додатковими значеннєвими ознаками робить зміст видового поняття ширшим за родове, а обсяг – вужчим, що зумовлено кількісною перевагою семантичних компонентів у значенні гіпонімів порівняно з гіперонімами” [4, с. 147].

У гіперо-гіпонімічні групи об'єднано терміни, які „виражають ту саму семантичну ознаку з різним ступенем конкретизації” [1, с. 92]. Так, лексема *телекомунікації*, що вживається на позначення „передавання, випромінювання або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних системах” [2], виступає гіперонімом до гіпонімів *телекомунікації загального користування, відомчі телекомунікації, спеціальні телекомунікації, телекомунікації подвійного використання*. Термін *послуга* зі значенням „продукт діяльності оператора або провайдера

телекомунікацій, спрямований на задоволення потреб споживачів у сфері телекомунікацій” [9, с. 18] є родовим до видових термінів: *інформаційна послуга, інтелектуальна послуга, інтерактивна послуга, телефонна послуга, послуга передавання даних, програмована послуга, загальнодоступна послуга, універсальна послуга* тощо. Гіперонім *телекомунікаційний оператор*, що вказує на „суб’єкт господарювання, який має право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій із правом на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж” [2], охоплює гіпоніми *транснаціональний телекомунікаційний оператор, національний телекомунікаційний оператор, регіональний телекомунікаційний оператор, локальний телекомунікаційний оператор*.

Отже, що більше є термінів, які конкретизують значення родового поняття, то ширшим є значення гіпероніма. Наприклад, гіперонім *мережа* охоплює понад 80 гіпонімів, серед яких *мережа абонентського доступу, транспортна мережа, комп’ютерна мережа, обчислювальна мережа, мережа передачі даних, телекомунікаційна мережа, інформаційна мережа, інфокомунікаційна мережа, оверлейна мережа, телефонна мережа, телеграфна мережа, телевізійна мережа, мережа радіомовлення, локальна мережа, глобальна мережа, міська мережа, мережа мегаполісу, зонава мережа, первинна мережа, вторинна мережа, стільникова мережа, мобільна мережа, безпроводова мережа, опорна мережа, мультисервісна мережа, мережа наступного покоління, офісна мережа, корпоративна мережа, відомча мережа, аналогова мережа, цифрова мережа, інтелектуальна мережа, базова мережа, персональна мережа, віртуальна приватна мережа* тощо.

Н. Романова [10], О. Чорна [11, с. 104], С. Дорошенко [1, с. 96] та інші дослідники у своїх працях використовують поняття „правильні” і „неправильні” родо-видові групи. Правильними є такі групи, до яких входять два гіпоніми, що утворюються протиставленням за наявністю або відсутністю певної ознаки, наприклад, *висока завадостійкість – низька завадостійкість, повнозв’язна мережна топологія – неповнозв’язна мережна топологія, динамічний розподіл кадрів – статичний розподіл кадрів, оперативна комутація – довготривала комутація*.

У термінології телекомунікаційної галузі родо-видові групи переважно є неправильними, тобто такими, що містять більше двох гіпонімів. Наприклад, гіперонім *канал* має понад 30 гіпонімів: *синхронний канал, асинхронний канал, віртуальний канал, канал зв’язку, телефонний канал, безпроводовий канал, абонентський канал, канал тональної частоти, цифровий канал, аналоговий канал, магістральний канал, дуплексний канал, повнодуплексний канал, напівдуплексний канал, симплексний канал, орієнтований на з’єднання канал, захищений канал, складений канал, ущільнений канал, елементарний канал* тощо.

В українській телекомунікаційній термінології родо-видові відношення досить часто формуються за різними класифікаційними ознаками. Наприклад, термін *метод марирутизації* утворює водночас декілька співгіпонімічних груп за такими ознаками [6, с. 43]: за способом побудови маршрутів (*табличний метод марирутизації, зондовий метод марирутизації, гібридний метод марирутизації*), за способом прийняття рішення (*активний метод марирутизації, пасивний метод марирутизації*), за кількістю параметрів вибору маршруту (*однопараметричний метод марирутизації, багатопараметричний метод марирутизації*), за типом маршрутів (*симетричний метод марирутизації, асиметричний метод марирутизації*), місцем вибору маршруту (*централізований метод марирутизації, децентралізований метод марирутизації*), за кількістю адресатів (*персональний метод марирутизації, груповий метод марирутизації, хвильовий метод марирутизації*), за кількістю маршрутів (*одномаршрутний метод марирутизації, багатомаршрутний метод марирутизації*), за структурою мережі (*однорівневий метод марирутизації, ієрархічний метод марирутизації*) тощо.

Взаємозв’язок понять будь-якої галузевої терміносистеми, зокрема й телекомунікаційної, підпорядкований певним структурним закономірностям. Досліджуючи гіперо-гіпонімічні відношення, Н. Романова, М. Чемерисіна, С. Дорошенко як основні структурні типи родо-видових груп виділяють „дериваційне дерево” та „ялинка” [1, с. 93]. Н. Яценко відповідні структури називає „послідовними” та „паралельними” [12, с. 49]. На нашу думку, усі зазначені вище типи побудови зв’язків між компонентами гіперо-гіпонімічних груп підпорядковані виключно ієрархічній структурі.

У телекомунікаційній термінології залежно від кількості ознак, за якими відбувається конкретизація родового терміна, розрізняємо гіперо-гіпонімічні групи зі структурами у вигляді:

- 1) простого ієрархічного дерева;
- 2) розгорнутого ієрархічного дерева;
- 3) поєднання простих та розгорнутих ієрархічних дерев.

Прості ієрархічні дерева складаються лише з основних ярусів: гіперонімічних та підпорядкованих ним гіпонімічних. Приклад структури родо-видової групи, утвореної телекомунікаційним терміном *навантаження*, зображено на рис. 1.

Елементами розгорнутих ієрархічних дерев між гіперонімічними та гіпонімічними ярусами є додаткові яруси ознак. Наприклад, родові поняття *адреса* конкретизують видові поняття за певними ознаками: за кількістю інтерфейсів (*унікальна адреса*, *групова адреса*) та способом подання (*числова адреса*, *символьна адреса*). Тому гіперонімічний та гіпонімічний яруси у відповідному ієрархічному дереві (рис. 2) розділяє проміжний ярус ознак.

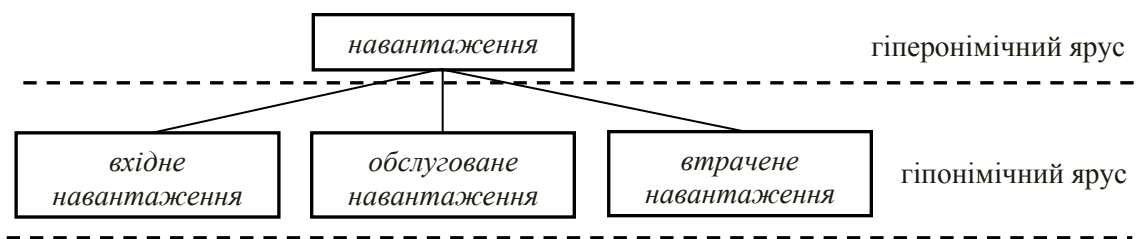

Рис. 1. Приклад простого ієрархічного дерева

Здебільшого гіперо-гіпонімічні групи в українській телекомунікаційній термінології мають складнішу структуру, в якій наявне поєднання простих та розгорнутих ієрархічних дерев. У такій структурі мішаного типу між певними основними гіперонімічними та гіпонімічними ярусами є додаткові яруси ознак, а між іншими основними ярусами проміжні яруси відсутні.

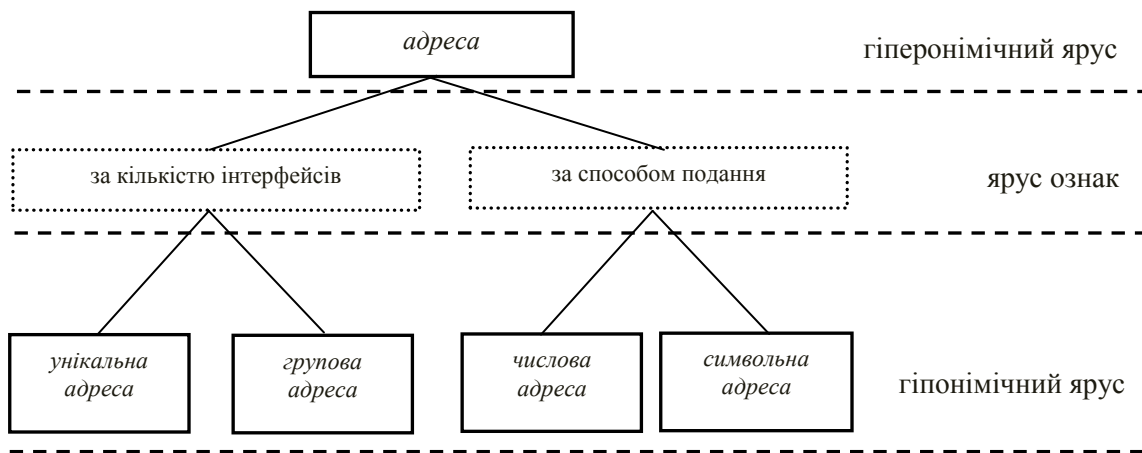

Рис. 2. Приклад розгорнутого ієрархічного дерева

Деякі дослідники між членами гіперо-гіпонімічних відношень установлюють два види опозицій: привативні та еквіполентні [8; 11]. Утворення привативних опозицій можна спостерігати між гіперонімом і кожним із гіпонімів. Водночас кожен із цих гіпонімів за змістом розрізнювального компонента може виступати гіперонімом до ряду інших термінів-гіпонімів. Такі опозиції називають еквіполентними. Наприклад, гіперонім *кабель* має гіпоніми *коаксіальний кабель*, *волоконно-оптичний кабель*, *вита пара*, які так само утворюють низку інших гіпонімів, зокрема *коаксіальний кабель – товстий коаксіальний кабель*, *тонкий коаксіальний кабель*; *волоконно-оптичний кабель – багатомодовий волоконно-оптичний кабель*, *одномодовий волоконно-оптичний кабель*; *вита пара – екранована вита пара*, *неекранована вита пара*. У графічному вигляді зазначені відношення ілюструє рис. 3.

Конкретизуючи значення терміна-гіпероніма *мережа*, одержуємо низку гіпонімів, серед яких є, наприклад, терміни *комп'ютерна мережа* і *телефонна мережа*. Останні також утворюють гіперо-гіпонімічні групи: *комп'ютерна мережа* – *глобальна комп'ютерна мережа*, *локальна комп'ютерна мережа*; *телефонна мережа* – *телефонна мережа загального користування*, *відомча телефонна мережа*.

Наявність еквіполентних опозицій відображають на структурі родо-видових відношень за допомогою добудови в ієрархічних деревах відповідних нижніх ярусів.

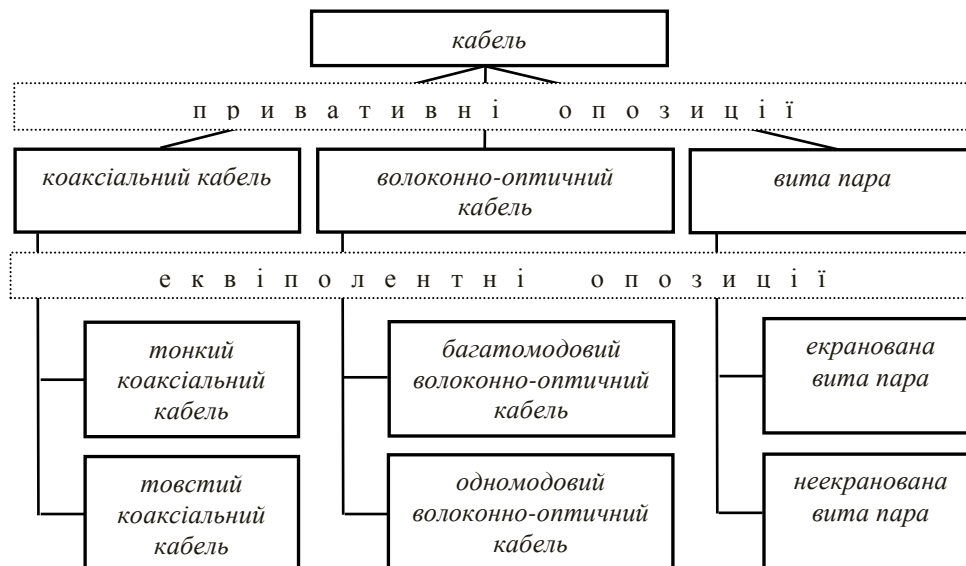

Рис. 3. Приклад привативних та еквіполентних опозицій

У досліджуваній термінології гіпоніми часто вступають у синонімічні відношення (*обчислювальна мережа* – *комп'ютерна мережа* – *мережа передачі даних*, *транзитний вузол* – *проміжний вузол*, *кінцеве обладнання* – *термінальне обладнання*, *потоківий трафік* – *нееластичний трафік*, *телекомунікації підприємства* – *корпоративні телекомунікації*, *локальний оператор* – *місцевий оператор*, *інтерактивний режим передачі даних* – *діалоговий режим передачі даних*, *віртуальний канал* – *логічний канал*) й антонімічні відношення (*випадковий доступ* – *детермінований доступ*, *централізоване керування мережею* – *децентралізоване керування мережею*, *позитивна квитанція* – *негативна квитанція*, *гарантоване обслуговування* – *обслуговування за можливістю*, *швидке розширення спектру* – *тривале розширення спектру*, *стаціонарний трафік* – *пульсуючий трафік*, *вхідна пакетна черга* – *вихідна пакетна черга*, *фіксована маршрутизація* – *динамічна маршрутизація*).

Українська телекомунікаційна термінологія містить певну кількість термінів, що мають голо-партитивні зв'язки, тобто відношення «частина – ціле». Такі зв'язки слід відрізнити від гіперо-гіпонімічних зв'язків. На відміну від родо-видових відношень голо-партонімія ґрунтується на зв'язках між термінами, що відображають взаємодію і взаємозалежність частин одного цілого [7, с. 89], наприклад: *доставка повідомлення* – *установлення віртуального з'єднання*, *передавання пакетів*, *закриття віртуального з'єднання*.

Отже, одним із головних чинників структурної організації української телекомунікаційної термінології є гіперо-гіпонімічні відношення. Терміни об'єднуються в гіперо-гіпонімічні групи на основі родо-видових зв'язків, які відображають ієрархічність та взаємозумовленість понять телекомунікаційної галузі. Надзвичайна важливість родо-видових відношень полягає в тому, що гіперо-гіпонімічні відношення охоплюють усю досліджувану терміносистему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко С.М. Формування та розвиток української термінології нафтогазової промисловості: дис. ... канд. Філол. Наук: 10.02.01 / Дорошенко Світлана Михайлівна – К, 2004. – 186 с.
2. Закон України "Про телекомунікації" / Відомості Верховної Ради України, 2004, №12, ст.155.
3. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В.Н. Ярцева] – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 683 с.